

Őrláng füzetek 2. szám

A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
hírlevelének melléklete

A francia-magyar kapcsolatok történetének
fényes láncszeme:

DE GÉRANDO ÁGOST

1819—1849

Országos Széchényi Könyvtár

Martonvásár
1999

*És ha kezdhethném előlről
Ezt tenném megint mi kell
Hangzik a hang lánc-zőrejéből
S szót a jövőhöz emel*
Aragon

**A francia-magyar kapcsolatok történetének
fényes láncszeme:**

de Gérando Ágost

1819—1849

A bevezetőt írta, válogatta és szerkesztette
Hornyák Mária

Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
M a r t o n v á s á r
1 9 9 9

Tartalom

Ki volt de Gérando Ágost?	3—6
Szemelvények de Gérandótól és de Gérandóról	7—28
De Gérando Ágost életének főbb állomásai	29—30
De Gérando Ágost művei	31
A főbb irodalom	32

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MB 229.224

2010

KI VOLT DE GÉRANDO ÁGOST?

Apja spanyol eredetű elszegényedett francia nemes, anyja olasz grófnő, felesége az erdélyi Telekiek és a martonvásári Brunszvikok sarja...

Ő 'félig magyarnak', 'rokonszenvből magyarnak' vallotta magát, francia barátai pedig „szerelemből magyarnak”, sőt: „Gerando-Teleki-”nek mondták. És nem véletlenül! 1840-ben, 21 évesen jött először Magyarországra, és élete hátralevő kilenc esztendejéből összesen mintegy hatot itt töltött, írói, történészi munkássága pedig teljes egészében hazánkkal kapcsolatos.

A történet 1839 elején kezdődik, amikor is Brunszvik Teréz, az európai óvodatörténet jeles apostola Párizsban ellátogat Joseph-Marie de Gérando báró, a neves filozófus és „illusztris emberbarát” házába. Vele van unokahúga, Teleki Emma is, aki ekkor ismeri meg de Gérando unokaöccsét, a 20 éves Ágostot. A fiatalok azonnal egymásba szeretnek. Ágost tüdőbeteg és vagyontalan, Emma pedig nála tíz évvel idősebb, ők azonban családjuk ellenállását leküzdvé összeházasodnak.

De Gérando jogot tanult, s nagybátyja „sürgető tanácsára” a biztos egzisztenciával kecsegtető hivatalnoki pályára készült, felesége hazájában azonban végre kedvenc foglalatosságának, a történelemnek élhet. (Atyai barátja és mestere: Jules Michelet, a párizsi Collège de France híres professzora, akinek előadásait utóbb feleségével együtt látogatják.)

Ágost, amint azt apósa, Teleki Imre írja: „Magyarországot és Erdélyt egybejárta, megszerette, históriájával megösmarkedett,” sőt még magyarul is megtanult. Jól tudta, hogy az osztrák-német sajtó „ellenünk berzenkedő firkászai” micsoda hamis információkat terjesztenek rólunk, ezért határozta el, hogy megismerteti hazánkat a Nyugattal „minden torzítás és hízeltés nélkül”. Először Wesselényi „Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében” című könyvével kapcsolatos észrevételeit adja közre külön füzetben, s - Emmának köszönhetően - magyar fordításban. Utána a magyarok eredetéről ír, majd pedig franciául és németül megjelenteti Erdélyt ismertető kétkötetes művét. Ez egy igazi családi vállalkozás: lónemesítésről szóló függelékét apósa, Teleki Imre, az illusztrációit pedig sógornője, Teleki Blanka készítette. A könyv itthon is, külföldön is nagy sikert arat. „Olyan országot tárt föl előttünk, amelyről korábban csak roppant homályos fogalmunk volt” - írja Michelet, a Magyar Tudós Társaság pedig felveszi őt külső tagjai sorába.

De Gérando Ágost egyetlen valóban történetírói munkája („Politikai közszellem Magyarhonban a francia forradalom óta”) 1848-ban lát napvilágot franciául, németül - és magyarul is, felesége fordításában, amely 1847 őszén (részben) Martonvásáron készült. Emma lektora Vasvári Pál volt, a Teleki Blanka hazafias szellemű nőnevelő intézetének tanára, aki de Gérandoval is ismeretségben állt.

Ágostnak bizonyára része volt abban, hogy „a revolúció irodalmának” alapmunkái (pl. Michelet francia forradalom történetét tárgyaló művének megjelent része, amely Petőfinek is napi olvasmánya volt) Blankához, Vasvárihoz, s rajtuk keresztül másokhoz is hamar eljutottak. „Jules Michelet - Gerando Ágost - Teleki Blanka - Vasvári Pál - Petőfi Sándor - íme az összefüggő személyi kapcsolatok határozott irányú rendszere, amely a francia forradalom legfőbb történetírójától három-négy kézfogáson át egyenesen a magyar forradalom főszereplőjéig vezet!” - írja Fekete Sándor. Szerinte Blanka és Ágost szerepe „a legforradalimbibb eszmék pesti hódításában” máig tisztázatlan...

A márciusi forradalom híre Erdélyben éri de Gérandót, aki Pestre siet, májusban pedig már Párizsban van, hogy ismerőseit (Lamartine stb.) mozgósítva ott szolgálja a 'magyar ügyet.' Segíti Teleki Lászlót, a magyar kormány párizsi követét, s fáradhatatlanul érvel szabadságharcunk jogossága mellett. Közben a Párizsban és Lipcsében megjelenő, s Magyarországról szóló cikkeivel is igyekszik második hazája iránt a világ haladó közvéleményét megnyerni. Teleki László szerint kiválóan dolgozik, Bastide külügyminiszterre is hatással van, s „kezdik azzal gyanúsítani, hogy inkább magyar már, mint francia...”

1849 nyarán, hosszas betegeskedése után Ágost elindul Párizsból, hogy a honvédsereghez csatlakozva megírja a magyar szabadságharc történetét, itt azonban a fegyverletétel híre fogadja, így visszafordul. Hónapokon át „hazajáró lélekként” bolyong Németországban. Eközben tüdőbeteg szervezetét teljesen felőrlik a viszontagságok. Drezdában még viszontlátja Erdélyből érkező feleségét és gyermekeit, a hatéves Antoninát és a hároméves Attilát, aztán december 8-án a szíve utolsót dobban. Michelet a Collège de Francé-ban december 27-én mondott emlékbeszédet ifjú barátjáról, aki - „ritka dicsőség!” - „szerencsés volt megtalálni azon láncszemet, mely összefüzi Keletet Franciaországgal, s két hazája között „megújítja a benső és oly kedves viszonyt” könyvei és cikkei által. Itthon a „Politikai közszellem...” c. könyve ez idő tájt kezd igazán, s immár titokban terjedni és „üditő italul” szolgálni a reményvesztett hazafiaknak. Ezért is kerülhetett Ágost drezdai sírkövére a felirat: „A síron túl is szolgálád magyar hazádat, fogadd örökös háláját!”

Országos Széchényi Könyvtár

Teleki Emma és de Gérando Ágost

(Teleki Blanka rajza. Eredetije: de Gérando-Teleki Judit gyűjteményében)

1850 nyarától özvegye és gyermekei hosszú időn át Párizsban éltek. De Gérandóék szalonja a francia-magyar barátság otthona lett, ahol a magyar emigránsokon kívül számos jeles francia - J. Michelet, E. Quinet, Dumesnil, sőt Victor Hugo is - megfordult. Ekkor mutatkozott meg igazán, hogy Ágost és Emma 1840-ben kötött házassága tényleg „történelmi frigy” volt, hiszen - mint Bajomi Lázár Endre írta - „ebből a palántából szökött szárba a magyar-francia politikai, irodalmi és képzőművészeti kapcsolatok egész dús lombozatú fája.”

De Gérandóéknak két gyermekük született. Antonina (1844-1914), aki Franciaországban pedagógus diplomát szerzett, utóbb a kolozsvári felsőbb leányiskola igazgatója lett. A francia-magyar kapcsolatok elmélyítését ő elsősorban fordításaival szolgálta. (Pl. ő fordította magyarra Michelet: A francia forradalom története c. művét, A kőszívű ember fiait pedig ő ültette át franciára.) Fivére, Attila (1846-1897) irodalmár és földrajztudós volt, akinek otthonát Szatmárpálfalván számos francia felkereste. Unokanővérétől, Teleki Iréntől született egyetlen fia, Félix (1888-1945) újságíró és diplomata lett, aki a II. világháború idején Franciaországban tevékenyen részt vett az ellenállásban.

Ágost és Emma családját ma unokájuknak, Félixnek a gyermekei - Judith, Antoine, Marie-Pierre és Dominique - és az ő leszármazottaik képviselik. Franciaországban élnek - egy kivétellel: Antoine leánya, Félicie (azaz: Máté Gáborné) tudniillik a családjával együtt Pesten lakik. (Félix óta, akinek Markó Julianna volt a felesége, ő az első, és mostanáig az egyetlen de Gérando, aki magyar házastársat választott...) Nekik, az Ágost-i örökséget hűségesen ápoló, lelkes utódoknak (is) hála, hogy ama bizonyos „dús lombozatú fa” ma is virul, s termi gyümölcseit!

Most pedig térjünk vissza ősapjukhoz, Ágosthoz! „Két hazája is volt, s mégis holtteste e két haza között (mintha nem tudott volna választani közülük), a drezdai sírkert hantjai alatt porladnak”- hangzott el 1860-ban Pesten, az Akadémián a de Gérando tiszteletére tartott emlékünnepeken. Két hazája is volt, s mára mintha mindkettő megfeledkezett volna róla. Pedig egykor a hatása Franciaországban is jelentős volt. A magyarbarát francia írók közül ő volt az, aki igazán ismerte hazánkat, s még magyarul is tudott, ezért a magyar kérdésekben jeles szaktekinetly volt. Azok a múlt századi franciák, akik hazánkról akartak tájékozódni, jórészt az ő könyveit forgatták.

De Gérandóról ma már kevesen tudnak. Nevét intézmény, egyesület, utca nem őrzi. A Pálfalván nemrég felavatott márvány sztlélé az első emlékmű, amelyen (Teleki Emma és Blanka mellett) Ágost is látható. A halálának 150. évfordulóján Martonvásáron felavatandó emléktábla az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetét dicséri.

Martonvásár, 1999 novembere

Szemelvények

de Gérandótól és de Gérandóról

(De Gérando leveleiből, műveiből, kortársainak írásaiból,
kiadott és mind ez ideig kiadatlan dokumentumokból.)

De Gérando Ágost
(Teleki Blanka plakettje után Kovács Erzsébet rajza, 1999)

Teleki kisasszony, Brunswik Teréz grófnő unokahúga tavasszal feleségül megy De Gerando úrhoz, egy vagyontalan és nagyon törekény egészségu fiatalemberhez, akinek külsejéről és erkölcséről azonban nagyon jó véleményt táplálnak. Unokaöccse De Gerando bárónak, egy érdemdús férfiúnak, aki jótékonykodással tölti életét; ez utóbbi mindenképpen ellenezte ezt a házasságot, s arra hivatkozott, hogy a fiatalembernek nincs vagyona, egészségi állapota pedig annyira rossz, hogy az orvosok véleménye szerint egyévi házasság után mellbajban meg fog halni. Teleki Emma kisasszony le tudta győzni mindezeket az akadályokat, miután bebizonyította, hogy az olyan fárasztó és egészségtelen irodai élet, amelyet a fiatalember kénytelen folytatni, sokkal gyorsabban megöli, mint a házasság egy olyan nővel, aki teljesen neki szenteli magát, aki reggeltől estig ápolja, aki magával viszi... Erdélybe, egy kastélyba, ahol a fivérével fognak élni. Fivére imádja Emmát, és semmit sem szeretne jobban, mint hogy befogadhassa a férjével. Biztos vagyok benne, folytatta Emma kisasszony, hogy ha ilyen csöndes és boldog életet él elbűvölő környezetben, gondtalan helyzetben és egészséges levegőn, Gerando egészsége hamarosan helyrejön. - Ami szegénységét illeti, ez csak őrá és énrám tartozik, ha az, amit én nyújtani tudok neki, kárpótolja azért, amit szerény állása biztosít számára, egészen biztos, hogy elfogadja. - Emma kisasszony fejtegetése befejezésül azt mondta Gerando úrnak, a nagybácsinak, hogy kimondhatatlanul szereti az unokaöccsét, hogy szerelme olyan igaz, mint amilyen önzetlen, tehát hajlandó feláldozni érte élete boldogságát és lemondani házasságukról, de ahhoz, hogy ilyen nagy áldozatot hozzon, mindenekelőtt megfelelő biztosítékot kell kapnia, amelyből megértheti, hogy áldozata valóban Gerando érdekét szolgálja. - Miután a nagybácsi képtelen volt ezt bebizonyítani, beleegyezett a házasságba, amelyet tavasszal fognak megkötni...

Apponyi Rudolf párizsi osztrák külügyi attasé feljegyzései, Párizs, 1840. jan.21. (Id. Rubin Péter: Francia barátunk... Bp., 1982. 23-24. p.)

Bármily gondosan kerültük e mű írása közben, hogy magunkról beszéljünk, mégsem kerülhetjük el, hogy elmondjuk: itt, a kővári hegyek között egy faluban, Hosszúfalván laktunk néhány évig... Itt, Franciaországtól távol mintegy második hazára leltünk. Az a nagyon rövid idő, amelyet itt töltöttünk, legkedvesebb emlékeink közé tartozik. A falusi életet bizonyára mindenütt élvezni lehet; mindenütt találhatunk jó levegőt, lovakat és könyveket. De mi csak itt ízleltük meg a teljes függetlenséget...

Más vonatkozásban is a sors kegyeltjei voltunk. Egy számunkra teljesen idegen, hazánktól olyannyira különböző országban utazva nem érhetett volna minket semmi jobb, mint egy olyan, ma már ritkaságszámba menő házat találni, amely még a régi idők jellegét őrzi. Egy olyan korban, amikor minden elmosódik és kiegyenlítődik, nekünk megadatott, hogy visszafelé utazzunk néhány évszázadot, és megpróbálhattuk azt az életet élni, amelyet valaha atyáink éltek, és ebbe az életbe egy olyan ember vezetett be minket, aki mozdulatlan, mint Horatius impavidus vir-je, s akinek egyedül tudós és szellemes beszéde emlékeztetett arra a korra, amelyben élünk...

Ösödök óta van a faluban néhány család, amelyek tagjait már előre a földesúr szolgálatára szánták. A gyerekek a fiatalúrral együtt nőttek fel, s aztán szolgálták a kastélyban addig, amíg a fiaik fel nem váltották őket... Az ilyen szolga személyzet a család tagjának érzi magát, és urának minden örömében, bánatában osztozik. Nélkülük semmi fontos dolog nem történt, s az esküvő [sógora, Teleki Miksa esküvője, a szerk.], amelyen röviddel megérkezésem után részt vettem, talán az utolsó ily szerű esemény volt Erdélyben.

Az ünnepség a kastély nagytermében folyt, melynek falait régi családi arcképek és fegyverek borították. A terem egyik végében állt a káplán, mögötte a jegyespár és félkörben a család... A terem másik vége és a lépcső tele volt mindkét nembeli és különféle korú szolgálóval, mind magyaros csizmában. Amikor a fiatal párt megáldották, előlépett a legidősebb szolga, odament az ifjú férjhez és azt mondotta: „Részt vettem a keresztlődön, és most az esküvődön; ha még az első gyermekeitek születését is megérem, boldogan halnék meg!”

De Gérando Ágost: Siebenbürgen und seine Bewohner. Leipzig, 1845. Bd. 2. 264-265., 267-268. p. (Ford.: Friedrich Béláné)

1841

Jún. 23. [Arad vidéke]: Ágost és Emma 13-án szerencsésen [megérkeztek] Budára és Martonvásárra. Talán Aradra is [jönnek]

1843

Jún. 14. Pest: ... hirtelen meghalt a jó de Gérando anyja; Ágost! Ágost! Az Úr őrizze és óvja meg őt. Szörnyű csapás! Blankát is mélyen érinti...

Jún. 29. Martonvásár: ... A kedves de Gérando megérkezése [Erdélyből] Emmával és Blankával! A kedves feketébe öltözöttek mily sápadtak és kimerültnak látszanak! És elbeszéléseik oly fájdalommal teltek, hogy igen sokat sírtunk...

Jún.30... Elhagyjuk a szép Martonvásárt, a kellemes lombsátrat - és mi van előttünk? Ágost Párizsba! ...

Júl.2. [Pest] Ágostnak igen nagy esze van és helyes belátása, de Isten nélkül nem tökéletes...

Júl.8.: Pestről a Sophie gőzössel: Gerando, Emma, Blanka és én.

Júl.12.: Megérkezés Bécsbe... 11-én éjjel

Júl.13. Bécs: ...Emma egész nap Ágost írását másolta, azaz a [maga] 60 oldalas magyar fordítását...

Júl.17. Linz, reggel tíz óra. Tegnap minden gőzhajók leglassúbbikával, az Istvánnal fél 6-kor érkezünk meg, kifáradva a jeges szélről... Szomorú búcsú de Gerandóéktól. Emma még soha nem búcsúzott ilyen nehezen. Ágost azt mondta: Minél közelebb vagyok Franciaországhoz, annál inkább érzem, hogy senki nincs ott azok közül, akiket szeretek...

1845

Jún.15. Martonvásár: Gerandóék érkezése...

Jún.19. Beteg vagyok, itt három napja nyirkosság van, Ágost is beteg. Ma éjjel szigeti sétaút...

Júl.20. Ágost és én betegek vagyunk. Sok eső, nedvesség. Június 3-ról, a Courier Français-ból jött egy kritika Gerando könyvéről...

Júl.21. Alojzia nap... Reggel Blanka, este Gerandóék elutazása ...

Brunszvik Teréz kiadás előtt álló naplóiból (J 24, 25, 26, 27 jelű füzetek)

Franciaia vejem De Gérando Erdélyt egybe járta, megszerette, históriájával megösmarkedett, múlt idő zavarjaival, mostani léhaságaival; tanult, sokat jegyzett. Azonba[n] utolsó becses munkád megjelenvén, azzal is kívánt megismernedni, szóról szóra mással francziára fordította, nagy figyelemmel elolvasta. Én ugyan, tisztelt barátom, ... mint valódi falusi tudatlan, nem mindenekben osztozom vélekedésedben! Nem tsinállok sokat a drótosok és sáfrányosok különválásokból, se nem tartom jónak a' nagy ostoba marha Kolossusnak rendkívüli rebegést mutatni; mégse javaslom a fiúnak, hogy észrevételeit világ elébe bocsássa, de furtsa, Párisba elutazván, Pozsonyba[n] az egyik rész mellett harczolók reá vették, Lipcsébe[n] magyar nyelven (ami rendes!) munkácskája sajtó alól kikerült, minden sorba nyomtatásbeli hibákkal rakva. Megkért, mihelyt egy néhány példányt veszek (minden nap várom), néked is tisztelete jelentése mellett küldjek egyet...

Hosszúfalva, 19. okt. 1843.

Ímé megjöttek [t.i. a fentebb említett kiadvány példányai, a szerk.], s küldém az észrevételeket, a hibás nyomtatás miatt némely helyt, mit akar, nem is értem! Azt se szeretem, hogy a fiú igen nyilván mutatja, hogy nemzetét a világon legelsőnek véli, holott mint Constitutio fabrikánsok (?) megmutatták, hogy állandót nem csináltak, mert hányszor csináltak?

Hosszúfalva, 25. okt. 1843.

Országos Széchényi Könyvtár

Alázatos szolgád
barátod Teleki Imre

Gróf Teleki Imre kiadatlan levelei báró Wesselényi Miklóshoz. (Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára)

A magyarok magasak, nyulánkok, izmosak; szemük és bajszuk fekete; sasorruk van, vonásaik szabályosak, és olyan méltóságteljesek, mint általában a keleti emberek... [Lehetetlen], hogy a magyaroknak ez a csillogó viselete, ez a képekkel és hasonlatokkal teljes nyelv, ezek a keleti arcok, ez a tüzes jellem, ez a heves bátorság Lappföldről, Finnországból vagy Szibériából eredt volna!

Azt merészték mondani azoknak az embereknek, akiknek a hazaszeretet a legerősebb érzelmük, hogy a hunok emlékéhez való ragaszkodásuk képtelenség, mégpedig azon nagyszerű oknál fogva, hogy az írók véleménye szerint a hunok és a székelyek közt semmiféle rokonság nincs... Ha figyelmesen olvassuk a hunok történetét, ha tanulmányozzuk ennek a nemzetnek viszontagságait, [—] önkéntelenül azt gondoljuk, hogy nincs mindennek vége, hogy Attila veresége csak elővédharc volt, és megsejtjük azoknak a megszámlálhatatlan seregeknek érkezését, amelyek a hatodik századtól a tizedikig különböző neveken találkoznak Pannóniában...

De Gérando Ágost: Essai historique sur l'origine des Hongrois (Tanulmány a magyarok eredetéről. Paris, 1844. Magyarul idézi Rubin Péter: Francia barátunk... Bp., 1982. 58., 52., 53. p.)

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A magyarok XIV. Lajos idején a Kelet franciáinak nevezték magukat... [Franciaország] kincseivel, gondjaival, fiai életével [fizetett] a haladásért és a világ békéjéért, Magyarország pedig feláldozta magát Európáért is Mohácsnál.

[A magyarok] azok közé a nagylelkű népek közé tartoznak, amelyek a nagy ügyekért élnek... [Magyarország hajdan] a kereszténység első védőbástyája az ottomán előzónlás ellen.

A magyar lovasnak született... Ennek a nemzetnek fiai lóháton töltik az életüket, és úgy vélekednek, hogy egy férfi nem is férfi, ha nem lovasember... [A csikós] álmodni sem tud jobb életről, mint amilyen az övé: lovai mellette nyerítenek; a síkság a végtelenbe nyúlik előtte, ezen kívül a világon semmit nem kíván... Dalolj, dalolj, derék lovag, hangod a bátor emberé. Vágtass a síkságon át, szeld át vidáman a térséget hosszú sörényű lovadhoz nőtten, míg a szél lebegteti bő vászonöltözéked...

A végtelen síkság állandó látványa egyhangúnak tűnhet; ám ez az Óceán egyhangúsága. Az emberre, épp ellenkezőleg, élénk és mély benyomást tesz, amikor egyszer csak ezen a különös és csendes vidéken találja magát, és négy tatár ló száguld vele, amelyeket egy betyáros külsejű ember ostora készletet vágtatásra... Ez a határtalan síkság, ahol a tekintetnek nincs gátja, szép képe a magyarok számára oly kedves szabadságnak.

Mindnyájunknak vannak kedvenc hőseink... Jóval magyarországi utazásaim előtt tiszteltem már Hunyadi Jánost... Hunyadi, aki egész életében harcolt a törökök ellen, aki a viszontagságok és igazságtalanságok közepette is mindig nagy maradt, és akinek sírját nem kímélték meg, a magyar nép képviselője a történelemben, azé a hős népe, amely a kereszténységet védve ma már elfelejtett, félelmetes háborúkat viselt.

De Gérando: La Transylvanie et ses habitants [Erdély és lakossága. Paris, 1845] c. művéből. Magyarul idézi Rubin P.: Francia barátunk... Bp. 1982. 67., 54., 55., 65., 61. p.)

A birtokos építi a templomot és fizeti a falusi papot. Ő alapítja az iskolát, és annyi gyermeket terel oda, amennyit csak lehetséges. A paraszt azt kívánja, hogy fia segítsen neki a szántóföldön, és sokszor kényszeríteni kell arra, hogy gyermekét engedje olvasni tanulni. Az iskola minden nap nyitva, és ha szól a csengő, a kunyhókból a kisfiúk és kislányok játszva szaladnak az iskolába. A szünidő kezdete előtt a tanító kihirdeti a vizsgát, és arra a falu előjáróit meghívja. Mindenütt részvétet keltő jelenet látni a nép gyermekinek nyújtott tanítás eredményeit, de ez a magyar iskolákban még fokozottabban érdekes. Franciaországban és Németország falvaiban a gyermek sárga gombos, szép szövetruhában jár iskolába; az ember el sem tudja képzelni, hogy egy ilyen fehér nyakkendős fiúcska semmit ne tudjon. Ezen kívül előtte áll bátyja példája is, aki az iskolában jól tanult, és most szemináriumba jár, hogy pap legyen... Itt parasztyerekeket látunk rosszul öltözve, mezítláb, akik a tanító kérdéseire a legérdekesebb módon válaszolnak. Először kórusban énekelnek. Aztán kezdődik a tanítás. Először a legkisebbeken a sor, a zavartól vérvörös arcocskával mondják az ABC-t és silabizálnak. Mások olvasnak, egyidejűleg írásukat adják körbe. Végül a legjobbakat kikérdezik a bibliai történetekből, magyar történelemből, földrajzból, aritmetikából, sőt csillagászatból is. Ezek [a tanulók] nem térnek vissza az iskolába. Másnap kezdődik a földműves életük. Atyáikkal fognak dolgozni, akik szájtátva és csodálkozó tekintettel hallgatják fiaikat, akik elmondják, hogy Földünk a Nap körül forog. Ezek a gyerekek tudják, hogy az iskolai oktatás nekik a napi munkájukban semmit nem segít, de a tanító elmondta nekik, hogy hasznos emberekké válhatnak, és hogy egyedül az oktatás emeli az embert az állat fölé. Most elsajátították a legszükségesebb ismereteket, és ismét parasztok lesznek.

Nem egyszer voltam ilyen vizsgán... Többek között örömmel emlékszem vissza a gernyeszegi iskolára, amely egy fiatal, jóindulatú mágnás, Teleki Domonkos gróf védelme alatt működik. Minden bizonnyal eljön majd az az idő, amikor a birtokosi hatalom helyébe a községi szervezet lép, és akkor majd az Erdélyről leírtakat azzal az érdeklődéssel olvassák, amellyel a múltra szoktak emlékezni..."

De Gérando Ágost: Siebenbürgen und seine Bewohner. Leipzig, 1846. Bd. 2. 266-267. p. (Ford.: Friedrich Béláné)

Nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Helytartó Tanács!
Legkegyesebb Uraim!

Ipam gróf Teleki Imre úr látogatása végett hitvesemmel, szül. gróf Teleki Emmával és kisedet gyermekemmel az ./. alatt mély alázattal eredetiben ide csatolt útlevellem bizonyítása szerint Párizsból Magyar és Erdélyországba utazván, és föllebb tisztelt ipam uramnak az [itt] látható bizonyítványa szerint jelenleg is nála mulatván, azon poggyászatot, mely utazókocsimon el nem fért, más alkalom által hozattam utánam. Ezek holmik, mellyek viselőruháinkból, fejérműeinkből, némi ékszerekből, egy tigrisbőrből, könyvekből, földabroszokból, mathematicai eszközökből sat. állanak részint bőr, részint faládákban a pesti kir. Főharminczadhoz már régen megérkeztek, de azokat az éppen nevezett főharminczad hivatal a nagymélt. Kir. Udvar. Helytartó Tanács kegyes engedelmével kiadni vonakodik. Méltó tekintetbe vevén, hogy ezen mintegy 600 francot [–] érő ingóságaim s szereim általam és családom által már előbb viselve és használva voltak, és általán fogva saját házi szükségjeinkre és további használatunkra nézve, koránsem pedig kereskedés végett szállítottak ide, következésképp a törvény rendeletébe teljességgel nem ütköznek, mély alázatossággal esedezem Nagymélt. Kir. Udvar. Helytartó Tanács előtt, hogy a kitett vagyonomnak a föllebb [sic!] nevezett kir. Főharminczad hivatal által haladék nélkül leendő kiadását kegyesen elrendelni méltóztassék, mély tisztelettel maradván

Pesten 1845. évi dec.13-án

Országos Széchényi Könyvtár

Nagymélt. Magyar Kir. Udvar. Helytartó Tanácsnak

Legalázatosabb Szolgája
De Gerando Augustus

De Gérando Ágost kérvénye. Kiadatlan irat. (Magyar Országos Levéltár E 595/9. Marton József ügyvéd hagyatéka 110. sz. irat)

Igazán szép dolog látni a magyaroknak ezt az élénk tevékenységét, mindazt, amit csinálnak. Múzeum, Ludoviceum, színház stb. [–] Micsoda sürgés-forgás, micsoda nagylelkűség! A kormányzat tehetetlen! A nemzet az, amely cselekszik, vagyis egy sereg akarat, melyek egyébként nem jutnának el az egyetértésig. Alkotnak, színdarabokat, sőt, operákat: nemcsak fordítanak. Az alkotás: az erősen jellemzője. A nemzeti színház csinos, ízléses.

Operák, melyek tárgyukat a nemzet történelméből veszik. Nem szerencsés dolog megénekelteni Árpádot (Tihany *ostroma*). Ezeket a vezéreket, amiknek kolosszális alakjai csak a krónikákban jelennek meg előttünk, melyekben gigászi arányokat nyernek!... Ez az Árpád, akinek csapatai hangjától visszhangzott a három nagy völgy, melyeket Erdély magába zár, most íme, térden állva futamokat énekel! Ha Bendegúz visszatérne, mondtam szomszédomnak, hangjának egyetlen megzendítésével összedöntené a színházat, hogy elnyelje ezt az egész parádét! A krónikák elmondják, hogy a vezéreknek énekmondóik voltak, akik az étkezések alkalmával hőstetteiket ünnepelték. Különös, hogy nem próbáltak még így keretbe foglalni egy operamotívumot: nekem ez jobban tetszenék, mint a *Tihany ostroma*: a vezéreknek nem volna más dolguk, mint hallgatni [a dalnokokat] vagy súlyos szavakat szólni, igazi vezér-módra.

[–] Miért mondják azt a színészeknek, hogy *éljen*: Magyarországon ez az egyetlen módja van a tetszésnyilvánításnak. Éljen, annak, aki egy kavatint énekel, *éljen* annak [is], aki a Diétán fölséges beszédet mond és megmenti a hazát! Ez nem helyes!

[–] Jó operák, két jó zeneszerző: Thern és Erkel, ráadásul a német színházban, mely Németország morzsáiból él, nem produkálnak semmit. [–] 2 zeneszerető ház: Brunsvik, klasszikus zene, Orczy, ének, bájos dalok...

P. Eckhardt Mária: Művelődéspolitikai dokumentum a reformkorból (A. de Gerardo feljegyzéseiből) = Zenetudományi dolgozatok 1980. 279-281., 283.p.

Pest meglehetősen vidám télen. A táncot, a zenét, a színházat nagy becsben tartják. Csak az a kár, hogy az előkelő társaság, melynek tagjai már születésüktől fogva mind ismerik egymást, rivális csoportokra oszlik, amint ez igen nagy városokban lenni szokott; s úgy érezzük, túl sok merevséggel, tartózkodással és beképzeltséggel találkoztunk olyan embereknél, akik sohasem beszélnek egymás közt más szavakkal, mint *du, dich és dein*. Amit nem bocsátunk meg Pest elegáns társaságának, az a nyelve: „Az ember Drezdában németül beszél, és Bécsben bécsiül” - mondja Kotzebue.

Sokáig magyarul beszéltek Pesten. De a bécsi idióma elterjedt e városban Mária Terézia idején, amikor az ügyes császárnő rászabadította Magyarországra az összes fiatal osztrák nőt, aki csak a keze ügyében volt. Az az idióma lett az idők óta a főnemesség nyelve, különösen az asszonyoké. A bécsiek legalább beismerik hibájukat, és gyakran használják a franciát. Pesten az osztrák maradt a szalonok nyelve, ami annál kevésbé bocsájtható meg, mivel azoknak, akik használják, van saját nemzeti nyelvük, szép, harmonikus és nemes. Igaz, kezdik újra megbecsülni. Nem egy olyan bálon voltunk jelen, ahol csak két nyelvet engedélyeztek, a magyart és a franciát. De kelta fülünket és magyar szívünket túl gyakran sértette a sok germán beszéd, amit el kellett viselnünk, hogysem könnyen feledni tudnánk

Szívesen beszélnék a pesti bálokról, mivel egyik-másik soha el nem halványuló emléket hagyott bennem. Akármit is mondjanak bizonyos erkölcsdoktorok, szép látvány egy ilyen nagy, eleven nyüzsgésű bál, ahol számos ifjú és bájos arc virul ki a fénysugarakban, harmonikus zene hangjainál. Van ebben valami, ami megrezegteti a költői húrt, melyet mindenki magában hordoz. Nos, sehol sem éreztem ezt az örömet oly élénken, mint Magyarországon, mert a magyar nép az egyik legszebb fajhoz tartozik, amely csak létezik.

P. Eckhardt Mária: Művelődéspolitikai dokumentum a reformkorból. (A. de Gerando feljegyzéseiből) = Zenetudományi dolgozatok 1980. 281-282. p.

Ezer bocsánat, hogy Önnek még febr. 17-i tisztelt levelére csak most válaszolok. Nevelné hibámat, ha azt menthetőnek tartván menteni próbálnám. Azonban meg lehetne, talán meg is kell említenem, mikint mindeddig reméltem, hogy dolgaim engedik régibb írásaim közt megkerestetni 1834-diki országgyűlés leírását, melyet már régebben de süker nélkül kerestettem. Ha ezen leírás kezemnél volna, nagyon könnyítené az Ön kívánsága teljesítését, melyet valóban benső vonzalomból színtúgy, mint hazafiúi kötelességből a legszívesebben teljesítenék.

Minden igaz honfítól szíves hálát érdemlő s élénk örömet okozó az Ön üdvös foglalkozása. Amellett, hogy e honban ügyünk, t. i. a fejlődő nemzetiség, alkotmányos lét és józan előrehaladás ügye, sokfelől van megtámadva, üldözve, s nyomva. A nekünk kárt tevő, s minket sértő dolgok főbike az, hogy a külföld el van árasztva felőlünk hamis hírekkel, s ferde nézetekkel, és a gúnyok s helytelen vádoknak s magunk mentségének a sajtó általi útja e honban előttünk el van zárva, s külföldön is nekünk nem kevésbé megnehezítve. Mérhetetlen s becsülhetetlen haszon leend azért, ha oly nemes kebel, tiszta fő s jó tollból, mint az öné fog a külföld honunk s ügyünk felől igaz adatokat s felvilágosítást kaphatni. E munka elősegítéséhez mind Magyarhont, mind Erdélyt illetőleg a legnagyobb örömmel lennék kész járulni adatok közlése és felvilágosítások által...

Báró Wesselényi Miklós Gerando Ágosthoz írt kiadatlan levélfogalmazványa (Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára)

Tovább menve leveled textusán, köszönöm, hogy a frantziának írtál, jó fiú, noha felettébb frantzia. Sokat tanulhatna tőled... Magyarországnak előtte még ismeretlen részeit fogja bójárni... Ami pedig az De G[ér]ando Appendixét illeti [t.i. az Erdélyről írt munkájának a lovakról szóló függelékét, a szerk.], ezt én írtam. Emlékezhetsz, mikor lovakat hoztál Angliából, sokan felszólítottak, feleljek a zsibói ménesről írt könyvetskédre. Írtam, készen álltam, hogy kiadjam, akkor vettem leveledet, [hogy] nem kedves dolog előttem, ha szembeszállok az új módival! Eltettem, amit írtam. Mikor De G[ér]ando kezdé erdélyi firkálásait, s lovakról is kívánt valamit mondani, által adtam a kéziratot használni, [erre ő] módosítva, herélve kiadja pótlékban. Ha látnád az eredeti munkát, észrevennéd, hogy az angol lovat nem gyalázom, hiszen a fiam is importált kancát, csak azt nem szeretem, hogy az [...] Erdélyi lovat legyaláztad...

Hosszúfalu, ápr.15. 1847.

Igaz régi barátod
Teleki Imre

[Hosszúfalva, 1847.nov.10.]

... A frantzia, minekutána egybefirkálá Magyarországot, lejön, elküldöm Zsibóra. Ha nem volna frantzia, szeretném, de így frantzia szemüveggel lát mindent, a nemzetét elsőnek tartja, pedig első a' divatlapokba[n] és ész nélkül írt vezércikkekbe[n]... Magyarországot inkább Majomországnak lehet nevezni, mindenbe utánoz: az belső erőből kifejtődött [!] haladás, melly nem múlandóság műve, nints meg...

igaz tisztelő barátod
T[eleki] Imre
és, a' lótenyésztés körül ... nagy számár

Gróf Teleki Imre kiadatlan levelei báró Wesselényi Miklóshoz. (Magyar Országos Levéltár Mikrofilmára)

A Magyar Tud. Társaság történeti osztálya f. 1846. évi december 15-én új tagok választása végett szakülést tartván, gondos meghívás után a következőkben állapodott meg (–):

III. Tekintetbe vévén azt, hogy külföldön leginkább az által mozdíthatja elő érdekeit a tek. társaság, s vívhat ki rokonszenvet maga iránt, ha olly külföldi tudósokat vesz fel kebelébe, kik magyar történeti tárgyakkal már eddig is foglalkodtak, s kikerül méltán feltehetni, hogy a magy. Academia tagsága által magokat megtisztelteknek érezvén, a kezdett pályán még nagyobb buzgalmat fognak kifejtteni: külföldi tagokul a tek. Academiának a következőket ajánlja:

2. Degerandeu Ágostot, ki „La Transilvanie” (2 kötet) és „sur l origine des Hongrois” című munkái (–))

által igen megérdemli az academia figyelmét s méltánylatát.

B. Eötvös József, Bajza József, Péczely József
Luczenbacher, Horváth Mihály rend. tag.

Viszota Gyula: Tagajánlások az Akadémiában. Akadémiai Értesítő 17(1906)11:638-639.p.

Országos Széchényi Könyvtár

A rokonszenv tanújele, amellyel az Akadémia volt szíves megtisztelni, már csak azért is élénk örömet szerzett nekem, mert teljes meglepetésként ért, nem számítottam rá. Ez új kötelezettség számomra, hogy folytassam a feladatot, amelyet elkezdtem, és én erőfeszitésemet s kitartásomat megkettőzve igyekszem méltónak bizonyulni rá...

De Gérando Ágost 1848. jan. 9-én kelt levele Toldy Ferenchez, az Akadémia titkárához. (Id. Rubin P.: Francia barátunk... Bp., 1982. 74. p.)

Reményzajjal fogadták Európában a' francia forradalmat. Hevülének a' szivek, látván azon halhatatlan gyűléseket, melyek egész méltósággal határozták el a' nemzetek' jogait, és az elnyomottak minden oldalról Franciaország felé nyújtották karjaikat. Ezen élénk részvét tovább maradt fenn, mint a' rettenet, melyet akkor minden ember a' forradalom' következésének vélt lenni; és ezen részvét nemcsak a' Franciaországhoz közel fekvő tartományokban mutatkozott, de még a' távol levő nemzeteknél is, melyeket fejedelmeik a' köztársaság ellen akartak vezetni. Franciaország nem fordította hasznára ezen érzéseket és a' forradalom történetírói nem jegyezték fel azokat...

Magyarország Franciaország' mozdulatait egy régi szövetséges társ' érdekével szemlélte, mert a' hajdani magyar királyságot Franciaországhoz csatoló kötelékek nem törettek szét az ausztriai hatalom által. Szorgalommal figyelmezttek Budán a' forradalom' előmenetelére, élénk részt vettek a' francia gyűlés' vitáiban, vágyva olvasták és magyarázták minden közhe-lyeken szónokaink' beszédjeit... Ennek természetes következménye volt, hogy a' legtüzesebb liberálisok tanácskoztak együtt és közölték nézeteiket gyakori összejöveteleik alkalmával. A' dolog nem maradt oly titokban, hogy a' törvényes hatalom' figyelmét magára ne vonta volna. 1794-ben, augusztus havában elfogtak némely egyéneket, kikről azt tartották, hogy valamely jakobinusok összeesküvésének feje; azután több elfogások is történtek, és csakhamar 60-ra is felment az elfogottak' száma. Azon hírt terjesztették el, hogy idején felfedeztek egy rettenetes összeesküvést, melynek célja az, hogy minden becsületes polgár kivégeztessék, hogy a' főváros megégettessék, és hogy a' vallás és az ország' törvényes kormánya megdöntessék... A' német kézirat bosszúért kiáltott ezen véres eseményért az ártatlanul elvérzettek nevében. Egyetlenegy megbosszulója ennek az idő. Minden nap látjuk azon ügy győzedelmes előmenetelét, melynek az 1794-dik évi hazafiak szentelték magokat. Minden nap látjuk, mint terjednek elveik, mint valósulnak eszméik, egyedül a' tények' ereje, a' haladás' törvénye által. Mindazonáltal szükséges volt emlékeztetőknek ezen gyászho-dolatot megtenni... Szerencséseknek érezzük magunkat, hogy ezt megtehet-tük. Minthogy az 1794-dik jakobinusok Magyarországon a' francia forradalom képviselői voltak, szükséges volt, hogy nyitva álló sírjaikat egy francia kéz fedje bé.

De Gerando Ágost: Politicai közszellem Magyarhonban, a francia forradalom óta. Pest, 1848. 20-21., 45. p.

Nemzeti életünknek van egy kora - s ez az utolsó század - , melynek története még meg nem íratott; s van egy ága, mely még név szerint sem említettett: parlamentarizmusunk története... Degérando Ágost úrnak, ki már egy, avatottsággal és lelkesen írt nagyobb munkájával ismertette meg Erdélyt Európával, volt fenntartva a dicsőség első léphetni fel e mezőn, s munkája nemcsak részvételt s nemzeti érdekeinkhez ragaszkodással íratott, hanem szoros igazságszeretettel és tárgyismerettel is...

Fájlalja, hogy hazánk a szabad népek előtt ismeretlen; a német sajtót vádolja e részben, melynek természetes hivatása lett volna becsületesen s igazán közölni nyugoti Európával, mi a keletben itt történik, ahelyett, hogy „rágalmazná a magyar alkotmányt, mely bármely régi, becses magvait rajti magában a szabadságnak, s gúnyolná azon őszinte érzésűeket, kik ez alkotmányt kifejteni, s a kor' kívánalmaihoz alkalmazni törekednek.” Szerző hisz, úgymond a népek' szent szövetségében; hiszi, hogy azok, melyek azon egy ügyet szolgálják, solidaritásban vannak, s egyik a másiknak támasszal s bátorítással tartozik. „Azért, folytatja, Franciaországnak kell tudnia, mi fogamszik most Magyarországon...”

De Gérando: A közszellemről Magyarországon a francia forradalom óta. 1. rész. (Könyvismertetés) Kossuth Hírlapja 1 (1848) 1. sz. (júl. 1.) 1. p.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Tisztelt barátom!

Ma hallottam Jókayt[!] Robespierre-ről szólni. Mondotta, hogy tiszteli aszt [!] a hazafit. Hisszem[!], hogy lassan-lassan az egész világ úgy gondolni fog, de eddig a többség inkább gyalázatosan beszél a conventi szonokokról [!]. Láttam, hogy a mai hallgatók nem értették a Jókai gondolását. Azért bátor vagyok itt újra írni ezen érdekes, gyönyörű szavakat, melyeken Danton szólt a nemzeti conventbe [!], „que m importe ma réputation, que mon nom loit fletri, appelek moi bureau de Sang, que la posterit m exerce, mois la France soil libre, qui la France soil heurence!” [Azaz: „mit nekem hírnév, mit nekem, ha a nevem gyalázzák, az utókor is kivégezhet, de Franciaország legyen szabad, Franciaország legyen boldog!”] Ugy a Nemzeti Convent emberekke [! emberei] tudták érzni és beszélni! Igaz, hogy soha sem a világon volt nagyobb, tisztább, szebb hazafiság!

Számos ember mindent, és a becsület is a hazáért adni fogja! Nem mondom, hogy ezek emberek jól mindig cselekedtek: nem a kérdés, mondani kell, hogy a terreur [terror] szörnyű rettenetes kormány mod volt helyen, és igen könnyű úgy beszélni mostan csendes, békés időben. De ezen tiszta szívek örökösen, mint a leg nemesebb hazafiság példánykái lesznek. Kérem, legyen olyan szíves ezen Danton szavait Jókaynak olvasni, talán elfelelték, [elfelejtették] ezek arról lehet jobban magyarázni a Convent nagy lelkű szellemét, mint száz könyvvel.

Voltam a gyűlésben mikor tetszett szólani, és néhányszor éljen kiabáltam. De arról nem illik röviden beszélni.

A magyarok istenére / Esküszszünk[!]

Esküszszünk hogy rabok tovább/ nem lesszünk!

Ne tessik[!] nagyon haragudni, ha magyarul írva sokat hibáztam. Tudja[!] már, ha magyarosan érzek magyar-törökül vagy török-magyarul beszélek. A magyarok istene áldja meg!

Gerando Ágost

Pest április 13-án 1848.”

De Gérando Ágost magyar nyelvű levele Vasvári Pálhoz (Közli Bene János-Takács Péter: Források Vasvári Pál életéhez. Tiszavasvári, 1989. 35-37. p.)

Mivel [Franciaországban] Teleki László grófot nem ismerték el hivatalosan, erőfeszítéseinek java része arra irányult, hogy a magyar kérdést megismertesse az államférfiakkal és a nyilvánossággal, mert hiszen minden jel arra vallott, hogy nem ismerik. Munkájában rendkívül ékesszóló segítőtársra talált egy nemes ifjúban, Auguste de Gérandóban, akit túlságosan korán ragadott el a halál. A röpiratok, a könyvek, a cikkek, amelyeket a két író kiadott, nem maradtak hatástalanok. A Collège de France-ban, amikor katedrájáról Michelet reménykedő beszédet tartott Ausztria ellensége mellett, tapsvihar tört ki; a hallgatók, a francia ifjúság képviselői egy emberként felugrottak és azt kiáltották: Éljen Magyarország! A népgyűléseken a francia demokrácia szövetségeseiként dicsőítették Magyarországot, és a klubokban kitörő lelkesedéssel fogadtak minden jó hírt, amely a Duna partjáról érkezett...

Irányi D. - Chassin, Ch.-L.: A magyar forradalom politikai története 1847-1849. Bp., 1989. Bevez., jegyz.: Spira György. (Az 1859-1860-ban, Párizsban megjelent francia eredetiből ford.: Szoboszlai Margit) 2. köt. 282. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Megírtam már neked, hogy miután hosszabb ideig tartózkodtam egy sziléziai faluban, egy szép reggel értesítettek, hogy át kell kelnem a határon? Át is keltem egy lisztszállítmánnyal [–] Egy partizánalakulatban találtam magam, annak a hadosztálynak ellőretolt egységében, amely a bakonyi erdő peremén manőverezett. Sohasem felejttem el azt a pár napot, amit ezek közt a derék lovasok közt töltöttem... De miután valójában nem azért jöttem, hogy partizánéletet éljek, ... megpróbáltam megtalálni Dembinszky tábornokot. Ismertem Párizsból, és be akartam állni hozzá, hogy megírjam a háború történetét. Elindultam, hogy csatlakozzam hozzá, és négy napja voltam úton, amikor tudomást szereztem Görgey kapitulációjáról... Néhány napra teljesen megsemmisültem. Ment mindenki, amerre látott. Nekem sikerült újra találkoznom az emberemmel, aki a határ túloldalán magamra hagyott. Arra gondolni sem lehetett, hogy hírt kapjak a családomról. Egy nagy orosz sereg választott el Erdélytől. És még most sem tudok semmit!

[–] Azóta hazajáró lélekként bolyongok Németországban... A rendőrök közt terjedő híresztelés szerint engem már letartóztattak... Azzal vádolnak, hogy mesés összegeket osztottam szét a pesti nép közt 1848. március 15-én, és hogy én csináltam a forradalmat! Vannak emberek, akik láttak engem! Ha akármilyen részem lett volna a magyarországi mozgalmakban, úgy érzem, az becsületemre válnék, és mást nem tehetek, megbocsátok azoknak a nyomorultaknak, akik azt hiszik, hogy csak aljas eszközökkel lehet befolyásra szert tenni. Egyébként, bármilyen furcsának találod is esetleg, némi elégtételt meríték még szenvedésemből is. Lelkiismeretem tiszta. Megtettem kötelességemet, és ha újra kellene kezdeni, megint ugyanazt teném..

De Gérando Ágost levele párizsi barátjának, Alfred Dumesnilnek 1849. szept. 14. Nürnberg (Magyarul közli: Rubin P.: Francia barátunk... Bp., 1982. 146. p.)

November 10-e, 11-e, 12-e: Nyugtalanossággal és izgalommal teljes két nap. Emma a gyermekekkel hirtelen itt... Emma ma Drezdába megy, hogy felkeresse beteg férjét. (-))

Dec.18-a: Tehát minden félelem megszűnt amiatt, hogy Drezdából borzalmas híreket hallunk, a kocka el van vetve: a kedves de Gérando Ágost, az ember, a barát és hazafi, a legnemesebb már nincs többé! - Emma 10 évi boldogság után - özvegy, kedves gyermekei - árvák! Ágostnak jó - december 8-án reggel 7 órakor örökre lehunyta szép szemét. Emma még nem tudja, kihez forduljon - a szeretett halottat kikíséri. Alig egy év alatt elvesztette apját, nagybátyját, hitvesét! Én pedig a sógoromat, fivéremet, unokaöcsémet! És milyen nagyszerű, szellemdús emberek - mindegyikük jötevő a maga területén!

Ost-Deutsche Post 1849. 289. [dec. 23.]: "A francia politikai irodalom meglehetősen érzékeny veszteséget szenvedett Auguste de Gérando halálával. Ő a híres emberbarát unokaöccse volt, és kiváló munkái Magyarországról és Erdélyről itt általános elismerésre találtak...

De Gérando igen tevékeny volt itt a magyar forradalom szolgálatában. Magyarországot második hazájának tekinti; Lamartine pedig magyarországi politikai küldetéssel bízta meg őt..."

„Magyarország, Veled az Isten! Brunszvik Teréz naplófeljegyzései 1848-1849. S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp., 1999. 233-234., 240. p.)

Országos Széchényi Könyvtár

Nevezzük őt három névről. De Gérando-Barberi-Teleki. Atyjáról francia, anyjáról római és házassága által magyar. [Szűnni nem akaró tapsvihar.] Önök szinte mind olvasták azon fényes cikkeket, melyekkel ő a Nationalt gazdagítá, [de] talán kevésbé ismerik munkáját, valamint a működést, mellyel rövid pályáját betölté, és azon végáldozatot, mellyel azt megkoronázá... Francia- és Magyarország között de Gérando megújítja a benső és oly kedves viszonyokat könyvei és azon tettleges működés által, mit a párizsi sajtó mellett véghez vitt, midőn az absolutisticus Európa hazugságait szórul szóra megcáfolta. Noha több idő óta mellbeteg volt és orvosai is lemondván, mégis Magyarország, második honának határhoz végperceiben megtevé az utolsó áldozatot. Tudtuk mi azt, hogy nélkülözhetetlenebb volt itt, mint Magyarországon..., de azt is tudtuk, hogy a dicsőség Magyarországon várta őt... Az utolsó események okozák halálát.

Mély és férfias barátságunknál fogva mondhatjuk, hogy megfelelt várakozásunknak és óhajtásunknak. Harmincéves korában halt meg, és ezen rövid életében ritka szerencsével bírt, mert egyesíteni tudá magában azon hármass boldogságot, hogy az elmélet, sajtó és cselekvés embere lehetett egyszersmind. Ha száz évig él, tehetett-e volna többet? Ritka dicsőség! Szinte halhatatlan! Ő szerencsés volt megtalálni azon láncszemet, mely összefűzi Keletet Franciaországgal... Ahelyett, hogy a dicsőség koronájára várt volna, megragadta azt és elnyerte. Óhajtandó halál! Melyet siratnunk nem szabad! Adja isten ezt mindnyájunknak!... Uraim, óhajtsák ezt a halált!... Mondják, hogy a fiatalságban kevés a hit, nem tud akarni és tenni. De Gérando élete és halála mily dicsőn megcáfolja ezen igazságtalan szavakat!"

Országos Széchényi Könyvtár

J. Michelet 1849. dec. 27-én Párizsban, a Collège de France-ban de Gérando felett mondott emlékbeszédéből. (Le National 1850. jan. 8. Ford.: Lővei Klára. Id.: Rubin P.: Francia barátunk... Bp., 1982. 150-151.p.)

A saját fájdalmamnál nagyobb a hazáért való fájdalmam... A mag, amelyet Ágost elvetett, pompásan kicsírázott, ezer szív felénk dobban, kisarjadnak a sírboltból, és Isten erőt ad, hogy a vetést ápoljuk. Légy az én hűséges segítőtársam, az én mentsváram a hazában, aki mindent gyűjt, mindent elraktároz. Talán Michelet, talán Lamennais keresztülviszik, hogy a legutóbbi magyar eseményeket megírják, ahogy Ágost ezt tervezte...

Michelet levelének másolatát elküldöm, lám! A testvérország hogy lelkesedik értünk... Szükséges volna Párizsba sietnem, hogy ezt a lelkesedést, melyet Ágost emléke támasztott, kihasználjam...

De Gérandóné Teleki Emma levele nővéréhez, Teleki Blankához. 1850. jan. 13. Pirna (Drezda mellett) Közli Sáfrán Györgyi: Teleki Blanka és köre. Bp., 1963. 384-385. p.

Senki nem tud vigaszt hozni nekem, csak a magány, benne boldogságot lelek, az álmok világa szelíden ringat. Ágost nem halt meg, költészetbe öltözködött, szelleme megcsendül bennem. A valóság elnémul és az ideálok távoli világa körülleg engem!”

De Gérandóné Teleki Emma levele Brunszvik Terézhez. 1850. febr. 22. Drezda. Idézi: Brunszvik Teréz (Kiadatlan naplói 1850. márc.3.)

Országos Széchényi Könyvtár

18. sz.

De Gérando Ágost életének főbb állomásai

1819. ápr. 4. Lyon: születése. Apja: Antoine de Gérando, anyja: Isabelle Barberi grófnő
- 1823: apja halála. Gyámja: a filozófus nagybácsi, Joseph-Marie de Gérando (1837-től: báró)
- 1827-1837: a versailles-i királyi kollégiumban
- 1837-től: Párizsban jogi tanulmányokat folytat
- 1839 jan. 14.: megismerkedik a Brunszvik Terézzel Párizsban időző Teleki Emmával.
1840. máj. 14.: a párizsi Saint Philippe du Roule templomban esküvője Teleki Emmával.
- Nyáron: Erdélyben
- Ősszel: Ágost visszatér Párizsba a katonai mozgósítás miatt. (Emma Erdélyben marad.)
1840. nov. 10.: nagybátyja, J.-M. de Gérando halála
- 1841 nyaratól - 1843 májusáig: Erdélyben.
1843. jan.: anyósa, Teleki Imréné Brunszvik Karolina halála.
máj.: Ágost anyjának halála.
jún.: Pesten és Martonvásáron
júl.: a de Gérando házaspár elutazása Franciaországba.
1843. aug. - 1845. márc.: Párizsban. Barátsága ekkor mélyül el Michelet-vel és körével. Emmával látogatják a Collège de France előadásait.
- 1843: Megjelenik Lipcsében a Néhány észrevétel... c., Wesselényi Szózatát taglaló munkája.
1844. febr. 13.: leánya, Antonina születése.
- Párizsban megjelenik az Essai historique sur l'origine des Hongrois c. műve.
1845. márc. 16.: Ágost és Emma visszaérkezése Pestre.
máj. - szept.: magyarországi utazások (Jászberény, Nyitra, Martonvásár, Pozsony stb.)
Franciául és németül megjelenik de Gérando Erdélyt ismertető, kétkötetes munkája.
Szeptembertől: Hosszúfalván
- 1846 novemberétől: Pesten
dec. 10.: fia, Attila születése
dec. 18.: a Magyar Tudós Társaság külföldi tagjai sorába választja.
- 1847 máj. - szept.: körutazások a Dunántúlon
nov. - dec.: Pozsony
dec. vége: Pest

1848. jan.: Hosszúfalva
ápr.13.: Ágost (egyedül) Pestre érkezik.
május végétől: Párizsban
júliustól: de Gérando lesz a Kossuth Hírlapja párizsi
levelezője
aug. vége: hivatalos megbízással Pestre érkezik.
szept.11-14.: Alsókorompa, Pozsony, Bécs
szept.14. után: ismét Párizsban
okt.: Emma a gyermekekkel és apjával a lázadó románok
elől Nagybányára menekül.
dec. 29.: Teleki Imre halála
Franciául, németül és magyarul megjelenik a Politicai
közszellem... c. műve.
1849. jan.: Ágost lebetegszik
febr. - ápr. Nancy: lábadozása
máj.1-jétől ismét Párizsban
júl.8.: hamis útlevéllal elindul Magyarországra.
júl.14-től: veszteglése Sziléziában
júl. 28-tól: Magyarországon.
aug. végén: a fegyverletétel hírére Ausztriába menekül.
szept. - nov.: Augsburg, München, Nürnberg, Lipcse
nov.: Drezdában lebetegszik. Pestről megérkeznek Emma
és a gyermekek
dec.8.: Drezda: Ágost halála.

Országos Széchényi Könyvtár

De Gérando Ágost művei

Önálló kiadványok:

Néhány észrevétel Bárá Wesselényinek ezen munkájára: „Szózat a' magyar és szláv nemzetiség' ügyében”, és a' magyar és szlávokhoz intézett tanács egy idegen baráttól. Lipcse, 1843.

Essai historique sur l'origine des Hongrois (Paris, 1844.)

La Transylvanie et ses habitans 1-2. (Paris, 1845. 2.kiad. 1850.)
Németül: Siebenbürgen und seine Bewohner (Leipzig, 1845.)

L'esprit public en Hongrie depuis la Révolution Française (Paris, 1848.)
Németül: Ueber den öffentlichen Geist in Ungarn seit dem Jahre 1790. (Leipzig, 1848)
Magyarul: Politicai közszellem Magyarhonban a franczia forradalom óta. 1. rész: A' szabadságeszmék története 1790-től 1847-ig (Pest, 1848.)

Question austro-hongroise et intervention russe (Paris, 1849.)

Főbb cikkei:

Les Valaques en Transylvanie. Revue Indépendante. Vol. 18. 1845. 551-572.p.

De la monarchie autrichienne. Le National 1848. okt. 21., 23.

Cikkek a francia politikai helyzetről: Kossuth Hírlapja 1848. júl.16. és szept.20. között

La question des nationalités en Hongrie. La Hongrie en 1848 (Paris) 5-11.

A magyarországi nemzetiségek helyzetéről. Kossuth Hírlapja 1848. nov.7.

De l'organisation de l'armée hongroise. La Hongrie en 1848 (Paris) 89-96.

Teleki László brosrájának ismertetése: Le National 1849. febr. 17.

La guerre de Hongrie. Le National 1849. máj. 22., jún.9.

Les steppes de Hongrie. (Cikksorozat) Le National 1849. jún. 17 - aug. 26.

Németül: Die Pußten in Ungarn. Reiseerinnerungen. Nouvelles Zeitung (Leipzig) 1849. okt.13. - dec. 8.

A főbb irodalom

- Adriaenssen, Christine: Auguste de Gérando. Ein französischer Zeuge der ungarischen Reformära (1819-1849). Frankfurt am Main, 1991. 167 p.
- Bajomi Lázár Endre: A jövőhöz emelt szó. Értekezés Auguste de Gérandóról. Magyar Nemzet, 1984. dec.28.
- Bajomi Lázár Endre: Teleki Emma életéről és műveiről. Irodalomtörténet 1976. 4. sz. 910-941. p. [U. ez: Arpadine. Bp., 1980. 96-149. p.]
- Bajomi Lázár Endre: Szerelem, kard és toll. Új Tükör 1980. dec.21. 36-37. p.
- P.Eckhardt Mária: Művelődéspolitikai dokumentum a reformkorból (A. de Gerando feljegyzéseiből) = Zenetudományi dolgozatok 1980. 275-282.p.
- Hornyák Mária: De Gerando Ágost emlékköve Drezdában. Új Tükör 1981. nov.15. sz. 10. p.
- Hornyák Mária: Karolina, „a huncut grófnő” = Beethoven, Brunszvikok, Martonvásár. Martonvásár, 1993. 52-59. p.
- Horvát Ignác: Egy francia magyar család. Reform 1871. 64. sz.
- Irányi Dániel - Chassin, Charles-Louis: A magyar forradalom politikai története 1847-1849. 1-2. Köt. (Bevez., jegyz.: Spira György. Ford.: Szoboszlai Margit.) Bp., 1989.
- Lowell-Putnam, Mary: Auguste de Gerando. The Christian Examiner and Religious Miscellany 1855. jan. 1-41., márc. 165-194., máj. 402-441.p.
- Lővei Klára: De Gerando Ágost. Reform 1871. 44. sz.
- Lukács Móric: Emlékbeszéd de Gerando Ágost M. Akad. t[ag] felett, melyet az Akadémia 1860. Május 7iki ülésében tartott -. MTA Értesítője (Új folyam). Philos. T. T. Közl. 1860/1. 343-360. p.
- „Magyarország, Veled az Isten!” Brunszvik Teréz naplófeljegyzései 1848-1849. S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp., 1999.
- Rubin Péter: Teleki Emma és Auguste de Gerando házassága kapcsán. Irodalomtörténet 1977. 3. sz. 725-729. p.
- Rubin Péter: Francia barátunk, Auguste de Gerando (1819-1849). Bp., 1982., Akadémiai K. (Irodalomtörténeti füzetek 105.)
- Sebestyén Stetina Ilona: De Gerando Ágostné sz. gr. Teleki Emma. Nemzeti Nőnevelés 1894. 9-25.p.
- [Szász Károly]-á-r: De Gerando Ágost (1819-1849). Vasárnapi Újság 1872. 1-2. p.
- Teleki Blanka és köre. Szerk.: Sáfrán Györgyi. Bp., 1963.
- Teleki Emma, de Gerando Ágostné: Antonina és Attila könyve. 1-2., 3/2. köt. Párizs, 1851-1854., 1869.

„BRUNSZVIK TERÉZ SZELLEMI HAGYATÉKA” ALAPTVÁNY

Brunszvik Teréz (1775-1861), a kisdedovács és gyermeknevelés ügyének apostola, Közép-Európa legelső óvodáinak megalapítója széles körű műveltségével és olvasottságával is kitűnt kortársai közül. Mindezen túlmenően mások művelődésének és ismeretszerzésének az ügyét is a szíven viselte. Rokonait és ismerőseit (Pozsonytól Erdélyig) folyamatosan ellátta olvasnivalóval, s e “kölcsonkönyvtárosi” tevékenységével sajátos kulturmissziót töltött be a múlt század első felének Magyarországon.

Brunszvik Teréz hön óhajtott, ám anyagiak híján soha nem teljesült vágya volt az olcsó, de színvonalas ismeretterjesztő könyvek kiadása. Alapítványunk lapjának, az Őrláng című lapnak a mellékleteként Reá emlékezve és az Ő kívánságának megfelelően adjuk közre a jelen kiadványt csakúgy, mint a soron következő füzeteket. Az egyes kiadványok témáját Brunszvik Teréz és rokonai életéből, továbbá a szívének oly kedves Martonvásár történetéből merítjük.

Alapítványunk célja:

- Teréz eszmei örökségének közkinccsé tétele mindenekelőtt kiadatlan naplóinak megjelentetésével, továbbá rendezvényekkel, születésnapjának évenkénti megünneplésével stb., és
- a Teréz szellemi hagyatékát tovább gyarapító rokonok, köztük elsősorban unokahúga, Teleki Blanka emlékének ápolása..

Kérjük, lépjen Ön is támogatóink sorába!

A Kuratórium ügyvivői

Csekkszámlaszám:

Budapest Bank Rt. Királyhágó Fiók, Budapest
10100792-72845700-00000001

Címünk:

2462-Martonvásár, Brunszvik u. 2. (Pf. 19.)
Tel.: (22) 569-596